

Αγαπητή μαθήτριά, αγαπητέ μαθητή,

Το συγκεκριμένο βιβλίο προσφέρει μια συστηματική παρουσίαση γεγονότων-σταθμών για την ανθρώπινη ιστορία και τον πολιτισμό από τη ρωμαϊκή κατάκτηση της Ελλάδας, τον 2ο αιώνα π.Χ., έως τα χρόνια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Συγκεκριμένα, καλύπτει χρονικά το διάστημα ανάμεσα στην κατάκτηση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους (146 π.Χ.) και την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους (1453 μ.Χ.).

Ακολουθώντας την ύλη του σχολικού εγχειριδίου, το βιβλίο σε κάθε ενότητα περιλαμβάνει:

- ✓ σχεδιάγραμμα της ιστορικής αφήγησης.
- ✓ σχολιασμό των πηγών και των εικόνων του σχολικού βιβλίου.
- ✓ απαντήσεις στις ερωτήσεις του βιβλίου.
- ✓ απαντήσεις στις δραστηριότητες του Τετραδίου Εργασιών.

Επιπλέον, περιλαμβάνονται **ερωτήσεις κατανόησης** και περαιτέρω **πληροφορίες**, ενώ, τέλος, για δημιουργική εμπέδωση της ιστορικής αφήγησης στο τέλος των ενοτήτων περιλαμβάνονται δημιουργικές **δραστηριότητες**, των οποίων οι απαντήσεις δίνονται στο τέλος του βιβλίου.

Η συγγραφέας
Κατερίνα Πάπαρη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χρονολόγιο	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄: Οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι	13
1. Οι Ρωμαίοι κυβερνούν τους Έλληνες	15
2. Οι Έλληνες «κατακτούν» τους Ρωμαίους με τον πολιτισμό τους	26
3. Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, μια υπερδύναμη του αρχαίου κόσμου	40
4. Η καθημερινή ζωή στην αρχαία Ρώμη	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄: Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία μεταμορφώνεται	63
5. Μεγάλες αλλαγές στη διοίκηση της αυτοκρατορίας	65
6. Μια νέα πρωτεύουσα, η Κωνσταντινούπολη	74
7. Η Κωνσταντινούπολη οχυρώνεται και στολίζεται με έργα τέχνης	83
8. Ο Χριστιανισμός γίνεται επίσημη θρησκεία	92
9. Η Αυτοκρατορία χωρίζεται σε Ανατολική και Δυτική	102
10. Το Παλάτι, ο ιππόδρομος και οι Δήμοι	112
11. Η καθημερινή ζωή και οι γιορτές στο Βυζάντιο	120
12. Η εκπαίδευση στο Βυζάντιο	129
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄: Το Βυζαντινό κράτος, μια δύναμη που μεγαλώνει	139
13. Ο Ιουστινιανός μεταρρυθμίζει τη διοίκηση και τη νομοθεσία	141
14. Οι Δήμοι αναστατώνουν των πρωτεύουσα με τη «στάση του νίκαια»	151
15. Η Αγία Σοφία, ένα αριστούργημα της αρχιτεκτονικής	158
16. Το Βυζαντινό κράτος μεγαλώνει και φτάνει στα παλιά σύνορα της αυτοκρατορίας	169
Επαναληπτικό Μαθημάτων 1 έως 16	177
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄: Το Βυζαντινό κράτος και οι γειτονικοί λαοί	179
17. Οι γείτονες των Βυζαντινών	181
18. Πέρσες και Άβαροι συμμαχούν εναντίον του Βυζαντίου	186
19. Οι Βυζαντινοί και οι Άραβες	191
20. Η φύλαξη των ανατολικών συνόρων και οι Ακρίτες	196

21. Το Βυζάντιο εκχριστιανίζει τους Σλάβους	202
22. Φιλικές σχέσεις και συγκρούσεις με τους Βούλγαρους και τους Ρώσους	207
Επαναληπτικό Μαθημάτων 17 έως 22	213

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Η μεγάλη ακμή του Βυζαντινού κράτους	217
23. Η νομοθεσία και η διοίκηση εκσυγχρονίζονται	219
24. Η κρίση της εικονομαχίας διχάζει τους Βυζαντινούς	224
25. Το Βυζάντιο φτάνει στο απόγειο της ακμής του	229
26. Η ανάπτυξη των γραμμάτων και η μελέτη των αρχαίων Ελλήνων κλασικών ...	234
27. Η καθημερινή ζωή στην ύπαιθρο στα χρόνια των Ισαύρων και των Μακεδόνων	239

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ': Το Βυζάντιο παρακμάζει και υποκύπτει σε κατακτητές	245
28. Το κράτος αντιμετωπίζει μεγάλα εσωτερικά προβλήματα	247
29. Νέοι εχθροί εμφανίζονται και αποσπούν εδάφη από την αυτοκρατορία	252
30α. Η τέταρτη σταυροφορία και η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους	258
30β. Τα ελληνικά κράτη μετά την άλωση της Πόλης	261
31. Η ανάκτηση της Πόλης από το Μιχαήλ Η', τον Παλαιολόγο	265
32. Η Θεσσαλονίκη γνωρίζει μεγάλη ακμή	270
Επαναληπτικό Μαθημάτων 23 έως 32	275
33. Οι Οθωμανοί Τούρκοι κατακτούν βυζαντινά εδάφη	278
34. Ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος προσπαθεί να σώσει την πρωτεύουσα	283
35. Οι Τούρκοι πολιορκούν την Κωνσταντινούπολη	289
36. Η Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους	295

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ': Θέματα από τη βυζαντινή ιστορία	303
37. Η βυζαντινή Κύπρος	305
38. Η διπλωματία των Βυζαντινών	307
39. Η γυναίκα στη βυζαντινή κοινωνία	313
40. Η βυζαντινή τέχνη	319
41. Η παιδεία στο Βυζάντιο	326
42. Η γλώσσα των Βυζαντινών	332
Γενικό Επαναληπτικό	336
Απαντήσεις	341

Χρονολόγιο

Αρχαιότητα

Γεωμετρική εποχή	1100-800 π.Χ.
Αρχαϊκή εποχή	800-500 π.Χ.
Κλασική εποχή	500-323 π.Χ.
Ελληνιστική εποχή	323-146 π.Χ.

Ύστερη Αρχαιότητα

Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία

- Οι Ρωμαίοι κυβερνούν τους Έλληνες, 146 π.Χ.
- Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία φτάνει το απόγειο της ακμής της, 146 π.Χ.-192 μ.Χ.

Η γέννηση του Χριστού

- Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία οδηγείται σε παρακμή, 193-324 μ.Χ.
- Το Διάταγμα Ανεξιθρησκίας, 313 μ.Χ.

Βυζαντινή Αυτοκρατορία

I. Πρωτοβυζαντινή Περίοδος 324-610 μ.Χ.

- Ο Κωνσταντίνος μονοκράτορας, 324 μ.Χ.
- Η Α' Οικουμενική Σύνοδος στη Νίκαια, 325 μ.Χ.
- Τα εγκαίνια της Κωνσταντινούπολης, 330 μ.Χ.
- Ο Ιουλιανός γίνεται αυτοκράτορας, 361 μ.Χ.
- Ο Θεοδοσίος Α' ο Μέγας γίνεται αυτοκράτορας, 363 μ.Χ.
- Ο Χριστιανισμός κηρύσσεται επίσημη θρησκεία, 363 μ.Χ.
- Η κατάργηση των Ολυμπιακών Αγώνων, 392 μ.Χ.
- Ο χωρισμός της αυτοκρατορίας σε Ανατολική και Δυτική, 395 μ.Χ.
- Η ίδρυση του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης, 425 μ.Χ.
- Η έκδοση του Θεοδοσιανού Κώδικα, 438 μ.Χ.
- Η διάλυση του Δυτικού ρωμαϊκού κράτους, 476 μ.Χ.
- Ο Ιουστινιανός γίνεται αυτοκράτορας, 527 μ.Χ.
- Δημοσίευση του Ιουστινιανείου κώδικα, 529 μ.Χ.
- Η στάση του νίκαια, 532 μ.Χ.
- Τα εγκαίνια της Αγίας Σοφίας, 537 μ.Χ.

II. Μεσοβυζαντινή Περίοδος 610-1081 μ.Χ.

- Ο Ηράκλειος Α' γίνεται αυτοκράτορας, 610 μ.Χ.
- Ο πόλεμος του Ηράκλειου εναντίον των Περσών, 622 μ.Χ.
- Η δεύτερη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Πέρσες, 626 μ.Χ.
- Η νίκη του Ηρακλείου κατά των Περσών, 629 μ.Χ.

- Η πρώτη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Άραβες, 674-678 μ.Χ.
- Η Δυναστεία των Ισαύρων, 717-820 μ.Χ.
- Η δεύτερη πολιορκία της Κωνσταντινούπολης από τους Άραβες, 717 μ.Χ.
- Η έναρξη της εικονομαχίας, 726 μ.Χ.
- Καταδίκη της εικονομαχίας, 787 μ.Χ.
- Αρχίζει η δεύτερη φάση της εικονομαχίας, 815 μ.Χ.
- Η αναστήλωση των εικόνων και το τέλος της εικονομαχίας, 843 μ.Χ.
- Η εμφάνιση των Ρώσων έξω από τα τείχη της Κωνσταντινούπολης, 860 μ.Χ.
- Ο εκχριστιανισμός των Σλάβων, 863 μ.Χ.
- Ο εκχριστιανισμός των Βουλγάρων, 864 μ.Χ.
- Ο εκχριστιανισμός των Ρώσων, 988 μ.Χ.
- Ο Βασίλειος Β΄ – Η μάχη στο Κλειδί, 1014 μ.Χ.
- Το Σχίσμα των δύο Εκκλησιών, 1054 μ.Χ.
- Ο Ρωμανός Δ΄ ο Διογένης γίνεται αυτοκράτορας, 1068 μ.Χ.
- Η μάχη στο Ματζικέρτ, 1071 μ.Χ.

III. Υστεροβυζαντινή Περίοδος 1081-1453 μ.Χ.

- Ο Αλέξιος Α΄ ο Κομνηνός γίνεται αυτοκράτορας, 1081 μ.Χ.
- Η Κύπρος κατακτάται από τους Σταυροφόρους κατά την τρίτη Σταυροφορία, 1191 μ.Χ.
- Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους, 1204 μ.Χ.
- Η ανάκτηση της Κωνσταντινούπολης από τον Μιχαήλ Η΄ Παλαιολόγο, 1261 μ.Χ.
- Η διοίκηση της Θεσσαλονίκης από το κίνημα των Ζηλωτών, 1342-1349 μ.Χ.
- Η μάχη στο Κοσσυφοπέδιο της Σερβίας, 1389 μ.Χ.
- Η μάχη της Άγκυρας, 1402 μ.Χ.
- Ο Μουράτ Β΄ κυριεύει τη Θεσσαλονίκη, 1430 μ.Χ.
- Η μάχη στη Βάρνα της Βουλγαρίας, 1444 μ.Χ.
- Ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄ γίνεται αυτοκράτορας, 1448 μ.Χ.
- Η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους, 1453 μ.Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

Οι Έλληνες και οι Ρωμαίοι

Το κεφάλαιο αυτό καλύπτει την περίοδο της Ρωμαϊοκρατίας στην Ελλάδα, από το 146 π.Χ. έως το 330 μ.Χ. Στη διάρκεια των πέντε αυτών αιώνων δίνονται χαρακτηριστικά στοιχεία της ζωής των κατακτημένων Ελλήνων, της συνύπαρξής τους με τους κοσμοκράτορες κατακτητές, της συνεργασίας και πολιτιστικής επικράτησής τους στα πλαίσια της «ρωμαϊκής ειρήνης» και του «ελληνορωμαϊκού πολιτισμού». Δίνεται ακόμη συνοπτικά η διοικητική οργάνωση του ρωμαϊκού κράτους, στα χρόνια της ανάπτυξής του, καθώς και στοιχεία από τον πολιτισμό και την καθημερινή ζωή στην αρχαία Ρώμη.

Ειδικότερα στο διάστημα αυτό:

α) Οι Ρωμαίοι

- ✓ Κατέκτησαν την Ελλάδα και κράτησαν τους Έλληνες διαιρεμένους.
- ✓ Δημιούργησαν ένα απέραντο κράτος κι έγιναν κοσμοκράτορες.
- ✓ Εφάρμοσαν το «διαίρει και βασίλευε» για τη διακυβέρνηση των κατακτημένων.
- ✓ Επηρεάστηκαν από τον τρόπο ζωής και τον πολιτισμό των Ελλήνων.

β) Οι Έλληνες

- ✓ Βρέθηκαν για πρώτη φορά υπόδουλοι σε ξένο κατακτητή.
- ✓ Διατήρησαν τη γλώσσα, τη θρησκεία τους, τα ήθη και τα έθιμά τους.
- ✓ «Κατέκτησαν τους κατακτητές» με τα γράμματα και τις τέχνες τους.
- ✓ Συνεργάστηκαν και δημιούργησαν τον «ελληνορωμαϊκό πολιτισμό».

γ) Στα χρόνια της «ρωμαϊκής ειρήνης»

- ✓ Προόδευαν η γεωργία, η βιοτεχνία, η ναυτιλία και το εμπόριο.
- ✓ Περιορίστηκαν οι μεγάλες κοινωνικές διαφορές.
- ✓ Πλούσιοι και φτωχοί μετείχαν στις γιορτές.

Οι Ρωμαίοι κυβερνούν τους Έλληνες

● Διάγραμμα της ενότητας

- Οι Έλληνες κατακτήθηκαν από τους Ρωμαίους, το 146 π.Χ.
- Οι Ρωμαίοι διοικούν τους κατακτημένους. Η ρωμαϊκή διοίκηση ήταν σκληρή και κάθε πόλη αντιμετωπίστηκε ανάλογα με τη στάση που τήρησε απέναντί τους.
- Οι συνέπειες της κατάκτησης ήταν δυσάρεστες για τους Έλληνες, καθώς πρώτη φορά βρέθηκαν υπόδουλοι σε έναν ξένο λαό.

● Αναλυτική παρουσίαση

Η κατάκτηση των Ελλήνων από τους Ρωμαίους

- Οι Ρωμαίοι κατέκτησαν την Ελλάδα το 146 π.Χ.
- Επειδή αντιμετώπισαν πολλές δυσκολίες στη διακυβέρνηση των κατακτημένων πόλεων, εφάρμοσαν ιδιαίτερα σκληρά μέτρα για τη διοίκησή τους.

Η διοίκηση των κατακτημένων από τους Ρωμαίους

- α) Οι Ρωμαίοι φρόντισαν να κρατήσουν τους Έλληνες διχασμένους και να εμποδίσουν τη συνεργασία μεταξύ τους.
- β) Μετά την κατάκτηση κατάργησαν τα δημοκρατικά πολιτεύματα και τις συμμαχίες των ηττημένων πόλεων-κρατών.
- γ) Για τη διακυβέρνησή τους εφάρμοσαν το «**διαίρει και βασίλευε**».

Ένα **βασικό κριτήριο** για τον **τρόπο διοίκησης** κάθε πόλης ήταν η **στάση** που είχε αυτή τηρήσει στους ελληνορωμαϊκούς πολέμους.

- α) Σε **όσες συμμαχίσαν** με τους Ρωμαίους ή δεν αντιστάθηκαν στις λεγεώνες:
 - παραχωρήθηκε ανεξαρτησία ή αυτονομία.
 - τη διοίκησή τους αναλάμβανε φιλορωμαίος Έλληνας.

- β) Σε όσες αντιστάθηκαν οι Ρωμαίοι φέρθηκαν ανελέητα:
- γκρέμισαν τα τείχη τους.
 - άρπαξαν θησαυρούς και έργα τέχνης.
 - επέβαλαν βαρύτατους φόρους.
 - αφόπλισαν και αιχμαλώτισαν τους κατοίκους τους.
 - εγκατέστησαν μόνιμες ρωμαϊκές φρουρές σε αυτές τις πόλεις.
 - ανέθεσαν τη διοίκηση σε Ρωμαίους αξιωματούχους.

Οι συνέπειες της κατάκτησης για τους Έλληνες

- α) Οι λεγεώνες τρέφονταν από τα προϊόντα της υπαίθρου και συχνά στρατολογούσαν τους κατοίκους της.
- β) Οι πληθυσμοί ένιωθαν ανασφαλείς και, φοβισμένοι, πολλοί εγκατέλειπαν τη γη τους και κατέφευγαν στις πόλεις.
- γ) Οι πληθυσμοί υπέφεραν από φτώχεια και τη διαρκή απειλή των κατακτητών.
- δ) Οι Έλληνες βρέθηκαν για πρώτη φορά υπόδουλοι σε έναν ξένο λαό, γεγονός που τους δημιούργησε έντονη δυσарέσκεια.
- ε) Πολλές φορές ξεσηκώθηκαν κατά των κατακτητών. Ο ρωμαϊκός στρατός κατέπνιγε τις εξεγέρσεις και τιμωρούσε σκληρά αυτούς που θεωρούσε πρωταίτιους.

Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«Οι Ρωμαίοι κατέκτησαν τους Έλληνες ύστερα από μακροχρόνιους πολέμους»: Οι Έλληνες ήδη τον 2ο αιώνα π.Χ. παρουσιάζονται αποδυναμωμένοι και διαιρεμένοι. Το κέντρο του βάρους του Ελληνισμού έχει μεταφερθεί στην Ανατολή, ενώ μεγάλο μέρος του ανδρικού πληθυσμού έχει μεταναστεύσει. Το εμπόριο φθίνει. Οι πόλεις, με αγεφύρωτες εσωτερικές αντιθέσεις, αδυνατούν να προχωρήσουν σε μια ευρύτερη εθνική ενότητα μετά την παρακμή της δημοκρατίας των πόλεων. Η Μακεδονία και οι δύο συμπολιτείες, η Αχαϊκή και η Αιτωλική, ήταν οι μόνες δυνάμεις που μπορούσαν να προβάλουν αντίσταση στον ρωμαϊκό επεκτατισμό.

Η κατάσταση αυτή της Ελλάδας ήταν, έτσι, ευνοϊκή για τους Ρωμαίους. Μετά την υποταγή της Μακεδονίας το 168 π.Χ. στη μάχη της Πύδνας ο Περσέας, τελευταίος βασιλιάς της Μακεδονίας, πιάστηκε αιχμάλωτος από τον Αιμίλιο Πάυλο και η Μακεδονία έχασε την ανεξαρτησία της.

Μετά την υποταγή της Μακεδονίας οι Ρωμαίοι μπορούσαν εύκολα να υποτάξουν τις υπόλοιπες ελληνικές δυνάμεις. Το 146 π.Χ. στη μάχη της Λευκόπετρας, κοντά στον Ισθμό,

νικήθηκε η Αχαιική συμπολιτεία. Ο Ρωμαίος στρατηγός Μόμμιος έδωσε εντολή να καταστραφεί η Κόρινθος και οι άνθρωποι να πουληθούν ως δούλοι.

«Εφάρμοσαν για τη διακυβέρνησή τους το “διαίρει και βασίλευε” (divide ut regnes)»: Οι Ρωμαίοι εφάρμοσαν τη διοικητική πρακτική του «διαίρει και βασίλευε», πετυχαίνοντας να επέμβουν στις υποθέσεις των Ελλήνων και να τους κρατούν αποδυναμωμένους. Διέλυσαν τα Κοινά των Ελλήνων (δηλαδή των Αχαιών, των Βοιωτών, των Φωκίων και των Λοκρών), κατέργησαν τα δημοκρατικά πολιτεύματα των ελληνικών πόλεων-κρατών και εγκαθίδρυσαν ολιγαρχικά, με κυβερνήτες Ρωμαίους αξιωματούχους ή φιλωρωμαίους Έλληνες. Σε πολλές πόλεις θανάτωσαν πολιτικούς άνδρες για να μην απειλήσουν με εξεγέρσεις τη ρωμαϊκή τάξη. Εκτόπισαν περίπου 2.000 Έλληνες στη Ρώμη, ανάμεσα στους οποίους και τον ιστορικό Πολύβιο. Οι πόλεις που αντιστάθηκαν στους κατακτητές λεηλατήθηκαν και πολλά από τα έργα τέχνης και τους θησαυρούς τους μεταφέρθηκαν στη Ρώμη και επιδείχθηκαν, ως λάφυρα, στους θριάμβους των νικητών στρατηγών.

«Σε όσες συμμάχησαν μαζί τους ή δεν αντιστάθηκαν στις λεγεώνες τους...»: Η Σπάρτη, η Αθήνα, η Ρόδος, η Δήλος και η Σικυώνα ήταν κάποιες από τις πόλεις που είχαν παραμείνει ουδέτερες απέναντι στους Ρωμαίους. Ανακηρύχθηκαν «ελεύθερες» και μπορούσαν να κυβερνηθούν τυπικά με τους πατροπαράδοτους νόμους και τους θεσμούς τους. Η ελευθερία όμως αυτή ήταν σχετική, καθώς την εξουσία σε κάθε πόλη είχε ο Ρωμαίος διοικητής της επαρχίας της Μακεδονίας.

«Σε όσες αντιστάθηκαν...»: Οι πόλεις της Ηπείρου γνώρισαν τη σκληρότητα των Ρωμαίων, επειδή είχαν συμμαχήσει με τον βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα εναντίον τους. Περίπου 70 πόλεις καταστράφηκαν, λεηλατήθηκαν οι θησαυροί τους και περίπου 150.000 κάτοικοι πουλήθηκαν ως δούλοι. Την ίδια καταστροφή γνώρισαν η Κόρινθος, η Θήβα, οι Θεσπιές και η Χαλκίδα.

«...πολλές φορές ξεσηκώθηκαν κατά των κατακτητών»: Ο λαός έτρεφε έντονα αντιρωμαϊκά αισθήματα και αντιμετώπιζε τους άρχοντες που είχαν επιβάλει οι Ρωμαίοι σαν εχθρούς. Οι δυναμικές αντιδράσεις στη ρωμαϊκή κυριαρχία δεν έλειψαν. Ήταν όμως αυθόρμητες και ανοργάνωτες, γι' αυτό οι Ρωμαίοι μπορούσαν να τις καταστέλλουν γρήγορα.

Τη δυσαρέσκεια από τη σκληρή διοίκηση των Ρωμαίων στη Μικρά Ασία εκμεταλλεύτηκε ο βασιλιάς του Πόντου, Μιθριδάτης ΣΤ' ο Ευπάτορας, ο οποίος έθεσε τις ελληνικές πόλεις αντιμέτωπες με το δίλημμα αν θα εξακολουθούσαν να μένουν πιστές στη Ρώμη ή θα ενέδιδαν στα επαναστατικά του σχέδια. Το 88 π.Χ. στη Μικρά Ασία κήρυξε τον πόλεμο εναντίον των Ρωμαίων εκτελώντας τους Ρωμαίους πολίτες που κατοικούσαν σε πόλεις της Ασίας. Ο πόλεμος έφτασε και στην Ελλάδα, όπου η Αθήνα, η Βοιωτία και άλ-

λες πόλεις και περιοχές επαναστάτησαν, υπολογίζοντας στη βοήθεια του Μιθριδάτη. Οι Ρωμαίοι όμως με τον στρατηγό Σύλλα νίκησαν τον στρατό του Μιθριδάτη και κατέστειλαν την εξέγερση στην Ελλάδα, ενώ αργότερα ο στρατηγός Πομπήιος συνέτριψε στην Ασία τον Μιθριδάτη και τον σύμμαχό του Τιγράνη, βασιλιά της Αρμενίας. Άλλες εξεγέρσεις που σημειώθηκαν ήταν εξεγέρσεις δούλων στη Θεσσαλία, στη Μακεδονία, στη Δήλο και στα μεταλλεία του Λαυρίου. Αξιοσημείωτη είναι μια επανάσταση που ξέσπασε στην πόλη Δύμη της Αχαΐας. Η εξέγερση αυτή είχε περισσότερο κοινωνικό χαρακτήρα και στρεφόταν κυρίως εναντίον των πλούσιων φιλορωμαίων, που είχαν την εξουσία στην πόλη. Μετά την καταστολή της, την τιμωρία των αρχηγών της εξέγερσης ανέλαβε ο ίδιος ο Ρωμαίος διοικητής της Μακεδονίας. Τέλος, την ίδια περίοδο σημειώθηκε η μεγαλύτερη επανάσταση δούλων της αρχαιότητας. Ο Σπάρτακος, Έλληνας θρακικής καταγωγής που πιάστηκε αιχμάλωτος σε πόλεμο με τους Ρωμαίους, το 73 π.Χ. ηγήθηκε επανάστασης δούλων και άλλων κοινωνικώς καταπιεσμένων ατόμων εναντίον των Ρωμαίων. Η επανάσταση του Σπάρτακου, όμως, είχε τραγική κατάληξη. Οι εξεγερμένοι είχαν συνεχείς επιτυχίες μέχρι τη μάχη στη Νότια Ιταλία, το 71 π.Χ., όπου πολέμησαν γενναία αλλά ηττήθηκαν. Ο Σπάρτακος σκοτώθηκε, ενώ περίπου 6.000 αιχμάλωτοι σταυρώθηκαν κατά μήκος της Αππίας Οδού.

● Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Οι ρωμαϊκές λεγεώνες λεηλατούσαν συχνά την ύπαιθρο. (σελ. 10)

Στην εικόνα απεικονίζεται στιγμιότυπο από τη λεηλασία της υπαίθρου από τις ρωμαϊκές λεγεώνες κατά τη διάρκεια των πολέμων με τους Έλληνες ή εξεγέρσεων. Έφιπποι και πεζοί Ρωμαίοι στρατιώτες, πάνοπλοι με ασπίδες και δόρατα, πυρπολούν χωριά, λεηλατούν τα σπίτια και το βιος των κατοίκων. Όσοι από τους κατοίκους καταφέρνουν να σωθούν από το δόρυ και το σπαθί των Ρωμαίων και τη φωτιά τρέπονται σε φυγή, εγκαταλείποντας απελπισμένοι τον ερειπωμένο και καταστραμμένο πλέον τόπο τους.

2. Αιχμάλωτοι Έλληνες δουλεύουν στους ρωμαϊκούς δρόμους. (σελ. 11)

Οι αιχμάλωτοι πολέμου οδηγούνταν συχνά στην κατασκευή δημόσιων έργων, όπως οδικό δίκτυο, υδραγωγεία, γέφυρες κ.ά. Ειδικότερα οι Ρωμαίοι είχαν αναπτύξει ένα σπουδαίο οδικό δίκτυο, το οποίο εξυπηρετούσε στρατιωτικούς σκοπούς, τις μετακινήσεις των ρωμαϊκών λεγεώνων, αλλά και την επικοινωνία ανθρώπων και το εμπόριο. Στην εικόνα παρουσιάζονται αιχμάλωτοι Έλληνες να εργάζονται στην κατα-

σκευή ρωμαϊκών δρόμων· άλλοι θρυμματίζουν βράχους και άλλοι κουβαλούν πέτρες κάτω από την επίβλεψη Ρωμαίων στρατιωτών. Η εργασία αυτή ήταν ιδιαίτερα σκληρή. Μεγάλη ήταν η σωματική καταπόνηση και η εξάντληση των αιχμαλώτων στα έργα αυτά. Τη σωματική κούραση επιδείκνυε η σκληρή επίβλεψη των Ρωμαίων αξιωματούχων. Χαρακτηριστική είναι η λεπτομέρεια στην εικόνα ενός ηλικιωμένου που έχει πέσει αδυνατώντας να κουβαλήσει άλλες πέτρες και ο Ρωμαίος αξιωματούχος τον επιπλήττει κρατώντας στο αριστερό του χέρι ένα μαστίγιο.

3. Ο Πολύβιος για την ερήμωση της υπαίθρου. (σελ. 11)

Το απόσπασμα από τον Πολύβιο βοηθά να κατανοήσουμε τα αποτελέσματα της ρωμαϊκής κατάκτησης για τις εξαντλημένες από τους συνεχείς πολέμους ελληνικές πόλεις. Οι συνέπειες από την πολιτική νέκρωση και την οικονομική καταπίεση φάνηκαν πολύ γρήγορα. Παρατηρήθηκε μια γενική παρακμή και μια σημαντική μείωση του πληθυσμού, από τον πόλεμο, τις αρρώστειες και τη φτώχεια που κατέλαβαν τον πληθυσμό. Το χαρακτηριστικό που περιγράφει ο ιστορικός είναι η απαιδία και η ολιγανθρωπία. Οι άνθρωποι δεν έκαναν παιδιά και μειώθηκε ο πληθυσμός, καθώς τις ελληνικές πόλεις μετά την κατάκτηση διαδέχτηκε ο οικονομικός μαρασμός και η εξαθλίωση. Με τους πολέμους η καλλιεργήσιμη γη αλλού καταστράφηκε και αλλού έμεινε ακαλλιεργήτη, αφού οι καλλιεργητές της ήταν στον πόλεμο ή πολλοί είχαν πεθάνει.

Ο θρίαμβος του στρατηγού Αιμίλιου Παύλου στη Ρώμη, μετά τη νίκη του στην Πύδνα (168 π.Χ.)

Η όλη πομπή του «θριάμβου» μοιράστηκε σε τρεις μέρες. Η πρώτη μόλις έφτασε για τη θεαματική επίδειξη των λαφυραγωγημένων αγαλμάτων, εικόνων και κολοσσών, που τα περιφέρανε πάνω σε διακόσια πενήντα αμάξια. Την επόμενη πέρασαν σε πομπή μέσα σε πολλά αμάξια τα ωραιότερα και πολυτελέστερα μακεδονικά όπλα, που αστραφτοκοπούσαν όλα από φρεσκοχυμένο χαλκό και σίδηρο... Ξοπίσω από τις άμαξες με τα όπλα ακολουθούσαν τρεις χιλιάδες άνδρες κουβαλώντας ασημένια νομίσματα μέσα σε εβδομήντα πενήντα δοχεία... Ξοπίσω πήγαιναν αυτοί που κρατούσαν το χρυσό νόμισμα, μοιρασμένο σε δοχεία όπως και το ασημένιο. Τα δοχεία ήταν εβδομήντα επτά συνολικά... Ακολουθούσε το άρμα του Περσέα, τα όπλα του και το στέμμα του ακουμπισμένο πάνω στα όπλα. Έπειτα, σε μικρή απόσταση, τα παιδιά του βασιλιά που τα έσερναν αιχμάλωτα και μαζί τους ένα πλήθος από τροφείς και δασκάλους και παιδαγωγούς, που δακρυσμένοι άπλωναν τα χέρια τους προς τους θεατές και συνάμα δασκαλεύανε τα παιδιά να παρακαλούν κι αυτά εκλιπαρώντας χάρη... Πίσω από τα παιδιά και την ακολουθία τους βάδιζε ο ίδιος ο Περσέας, ντυμένος μ' ένα φόρεμα σταχτί και με ποδήματα του τόπου του· και φαινόταν σάμπως από τη μεγάλη συμφορά να είχε θολώσει ο νους, να του είχαν σαλέψει ολωσδιόλου τα λογικά.

*Πλούταρχος, Αιμίλιος Παύλος, 32-34
(αποσπάσματα, μτφρ. Α. Λαζάρου)*

4. Χιλιάδες αιχμάλωτοι Έλληνες και ανεκτίμητα έργα τέχνης μεταφέρθηκαν στη Ρώμη, για να επιδειχθούν στους θριάμβους των νικητών στρατηγών. (σελ. 11)

Ένα από τα αποτελέσματα της ρωμαϊκής κατάκτησης σχετίζεται με τη χρησιμοποίηση των αιχμαλώτων και των έργων τέχνης ως λαφύρων νίκης στους θριάμβους των στρατηγών. Πολλά ελληνικά έργα τέχνης μεταφέρθηκαν στη Ρώμη για να στολίσουν την πόλη, αλλά και σπίτια και επαύλεις αξιωματούχων και πλούσιων Ρωμαίων. Στην πρώτη εικόνα παρουσιάζεται η μεταφορά πάνω σε άμαξα γλυπτών, κιόνων και αγαλμάτων προς τη Ρώμη. Οι Ρωμαίοι, έπειτα από μια μεγάλη νίκη, για να επιδείξουν τα λάφυρα και τους αιχμαλώτους από τον πόλεμο οργάνωναν μια επινίκια πομπή, τον θρίαμβο. Όπως παρατηρούμε και στην εικόνα, ο Ρωμαίος αυτοκράτορας ή στρατηγός εισερχόταν στη Ρώμη στεφανωμένος θριαμβευτής πάνω σε άρμα και πίσω του ακολουθούσαν σιδηροδέσμιοι αιχμάλωτοι στρατιώτες και οι θησαυροί των ηττημένων. Ο λαός της Ρώμης ήταν συγκεντρωμένος σύσσωμος και επευφημούσε τον θριαμβευτή. Όμοιο θρίαμβο έκανε και ο ύπατος Αιμίλιος Παύλος, όταν νίκησε τον τελευταίο βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα, παίρνοντας αιχμάλωτο τον ίδιο και την οικογένειά του (βλ. παραπάνω το αντίστοιχο απόσπασμα από τον Πλούταρχο). Συχνά οι Ρωμαίοι προς τιμήν ενός τόσο σπουδαίου γεγονότος έχτιζαν αψίδες θριάμβου σε πολυσύχναστα μέρη, όπως η αγορά της πόλης, τα σταυροδρόμια, οι πλατείες, οι κεντρικοί δρόμοι και αλλού.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Είχαν λόγους οι κατακτημένοι Έλληνες να νιώθουν ανασφαλείς και φοβισμένοι;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι Έλληνες μετά την κατάκτησή τους από τους Ρωμαίους είχαν λόγους να αισθάνονται ανασφαλείς και φοβισμένοι. Η σκληρή στάση των Ρωμαίων, ιδιαίτερα στις πόλεις που αντιστάθηκαν στις λεγεώνες τους, η δυσβάσταχτη διοίκηση και η διαρκής παρουσία του ρωμαϊκού στρατού στον τόπο τους προκαλούσαν στους ελληνικούς πληθυσμούς μεγάλη ανασφάλεια για τη ζωή τους. Κατά τη διάρκεια των πολέμων είδαν πολλούς απλούς αλλά και επιφανείς άνδρες να θανατώνονται, άλλους να αιχμαλωτίζονται και άλλους να εκτοπίζονται, γεμίζοντας έτσι ανησυχία για τη δική τους τύχη. Μεγάλη ανασφάλεια, όμως, δημιούργησαν στους Έλληνες και η βαριά φορολογία που τους απομυζούσε οικονομικά και τους οδηγούσε στην ανέχεια,

οι στρατολογήσεις των κατοίκων και η στέρηση της ελευθερίας και της περιουσίας τους.

2. Γιατί οι Ρωμαίοι κατάργησαν τις συμμαχίες των πόλεων και κυβέρνησαν την καθεμία διαφορετικά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Οι Ρωμαίοι μετά την κατάκτηση των Ελλήνων, για να κρατήσουν υπό τον έλεγχό τους τις κατακτημένες πόλεις, εφάρμοσαν σκληρά μέτρα στη διοίκησή τους. Για να αποτρέψουν την πιθανότητα ανατροπής της κυριαρχίας τους με εξεγέρσεις ή επαναστάσεις, φρόντισαν να κρατήσουν αποδυναμωμένους και απομονωμένους τους Έλληνες. Έτσι, κατάργησαν τις συμμαχίες και τα δημοκρατικά πολιτεύματα, εφαρμόζοντας την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» και εκμηδενίζοντας με αυτό τον τρόπο την πιθανότητα συνεννόησης, συνεργασίας και ένωσης των Ελλήνων σε ένα κοινό μέτωπο εναντίον τους. Για τον ίδιο λόγο, επίσης, εφάρμοσαν διαφορετική διακυβέρνηση σε κάθε πόλη, ανάλογα με τη στάση που είχε κρατήσει αυτή απέναντί τους κατά τη διάρκεια του πολέμου και επέδειξαν σε άλλες πολλή σκληρότητα, ενώ σε άλλες παραχώρησαν αυτονομία και προνόμια.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του Τετραδίου Εργασιών

1. Αντιστοιχίστε τις ενέργειες των Ρωμαίων με τα αποτελέσματά τους και σχολιάστε κάθε ζεύγος, μετά την αντιστοίχισή του.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ενέργειες Ρωμαίων	Αποτελέσματα
1. Επέβαλαν βαρύτατους φόρους στις πόλεις	α. Οι Έλληνες δεν μετείχαν στη διοίκησή τους.
2. Κατάργησαν τα δημοκρατικά πολιτεύματα.	β. Επικράτησε φτώχεια και ανέχεια.
3. Λεηλατούσαν τις καλλιέργειες.	γ. Μειώθηκε ο ελληνικός πληθυσμός.
4. Αιχμαλώτιζαν τους κατοίκους.	δ. Χάθηκαν οι σοδειές των αγροτών.
5. Απαγόρευαν την επικοινωνία.	ε. Απομονώθηκαν οι κάτοικοι.

1-β: Η βαριά φορολογία έγινε η αιτία που οι άνθρωποι οδηγήθηκαν στη φτώχεια

και την ανέχεια, καθώς το μεγαλύτερο μέρος από τα εισοδήματά τους πήγαινε στους Ρωμαίους.

- 2-α:** Με την κατάργηση των δημοκρατικών πολιτευμάτων οι Έλληνες έχασαν την ελευθερία τους και σημαντικά πολιτικά δικαιώματα που είχαν μέσα σε αυτά, όπως τη συμμετοχή στη διοίκηση, στην εκκλησία του δήμου και σε αξιώματα.
- 3-δ:** Οι ρωμαϊκές λεγεώνες λεηλατούσαν τις καλλιέργειες και συχνά συντηρούσαν από τα προϊόντα της υπαίθρου. Με την καταστροφή των καλλιεργειών χάνονταν οι σοδειές των αγροτών.
- 4-γ:** Οι στρατολογήσεις και οι αιχμαλωσίες των κατοίκων συνέβαλαν στη μείωση του πληθυσμού και συνεπακόλουθα στη μείωση των γεννήσεων.
- 5-ε:** Η απαγόρευση της επικοινωνίας μεταξύ των ελληνικών πόλεων οδήγησε στην απομόνωση των κατοίκων κάθε περιοχής.

2. Παρατηρήστε την εικόνα 4 (σχολ. βιβλίο, σελ. 11), διαβάστε το κείμενο-πηγή που ακολουθεί και φανταστείτε ότι ζείτε σε μια κατακτημένη ελληνική πόλη, απ' όπου αρπάζονται έργα τέχνης για να στολίσουν τη Ρώμη. Ένας Έλληνας γλύπτης προσπαθεί να πείσει τον Ρωμαίο διοικητή να μην αφαιρέσει τα έργα τέχνης από τη γενέθλια πόλη του. Αναθέστε σε δυο συμμαθητές σας τον ρόλο των δυο προσώπων, χωριστείτε σε ομάδες και βοηθήστε τους να στηρίξουν με επιχειρήματα τις απόψεις τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Επιχειρήματα γλύπτη: Δεν πρέπει να πάρετε αυτά τα έργα τέχνης από την πόλη μας! Αυτά τα έργα τέχνης τα φιλοτέχνησαν οι πρόγονοί μας για να τιμήσουν την πόλη μας, αλλά με αυτό τον τρόπο μένουν αθάνατοι τόσο αυτοί όσο και η ιστορία μας. Τα έργα αυτά στόλιζαν την πόλη μας, τους ναούς, τα δημόσια κτήρια, την αγορά και τους δρόμους μας. Αν τα αφαιρέσετε από την πόλη μας, θα χάσει κάθε ίχνος λαμπρότητας και την ιδιαίτερη ταυτότητά της κι όποιος επισκέπτης περνά από εδώ δεν θα βλέπει τίποτα που να θυμίζει το ένδοξο παρελθόν και τον πολιτισμό της.

Ο ιστορικός Πολύβιος αντικρούει την αρπαγή των ελληνικών καλλιτεχνημάτων από τους Ρωμαίους

Μια πόλη δεν διακοσμείται με εισαγόμενα πράγματα αλλά με την αρετή των κατοίκων της... Γιατί αυτός που βλέπει τα αρπαγμένα έργα δεν μακαρίζει ποτέ αυτούς που πήραν τα ξένα έργα, όσο φθονεί και ταυτόχρονα αισθάνεται κάποια συμπάθεια γι' αυτούς που τα είχαν αρχικώς και στη συνέχεια τα έχασαν... Οι Ρωμαίοι, αφού μετέφεραν στη Ρώμη όσα προανέφερα (αγάλματα, πίνακες κ.ά.), με τα ιδιωτικά έργα στόλισαν τα σπίτια τους και με τα δημόσια και δημόσιους χώρους της πόλης.

Πολύβιος, *Ιστορία Θ'*, 10

Επιχειρήματα Ρωμαίου διοικητή: Τώρα πλέον δεν είστε ελεύθερη πόλη-κράτος. Ανήκετε στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. Κι αφού σας κατακτήσαμε, εσείς και όλα τα έργα σας ανήκουν σ' εμάς και αποτελούν περιουσία μας. Μπορώ, λοιπόν, να κάνω ό,τι επιθυμώ, αφού δε λογοδοτώ στους προγόνους σας, αλλά στον αυτοκράτορά μας. Τα έργα αυτά θα λείψουν από τον τόπο σας, αλλά δεν θα χαθούν. Θα μεταφερθούν στην πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας, τη Ρώμη, για να τη στολίσουν και να την κοσμήσουν. Εκεί, που είναι το κέντρο της αυτοκρατορίας, θα τα βλέπουν και θα τα θαυμάζουν περισσότεροι άνθρωποι.

3. Διαβάστε τον μύθο του Αισώπου «Τα παιδιά του γεωργού που δε μόνοιαζαν» (Τ. Εργ., σελ. 4) και συζητήστε πώς μπορεί να συσχετισθεί με τις εσωτερικές αντιθέσεις των Ελλήνων και με το «διαίρει και βασίλευε» των Ρωμαίων;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο μύθος των «εριζόντων αδελφών» του Αισώπου μπορεί να συσχετιστεί με την κατάσταση των Ελλήνων πριν από την κατάκτησή τους από τους Ρωμαίους. Οι εσωτερικές αντιθέσεις, οι έριδες και οι διχόνοιες των Ελλήνων τούς κρατούσαν μοιρασμένους και συνεπώς αποδυναμωμένους. Έτσι, ερμηνεύεται ο παραλληλισμός με τις βέργες του δεματιού· κάθε βέργα μόνη της ήταν πιο εύκολο να σπάσει απ' ό,τι όλες οι βέργες του δεματιού μαζί, όπως υποτάχθηκαν οι ελληνικές πόλεις καθεμιά χωριστά. Από την αδυναμία τους να αντιμετωπίσουν ενωμένοι τους Ρωμαίους οι Έλληνες δεν κατάφεραν να τους αποκρούσουν και να αποφύγουν την υποδούλωσή τους. Οι Ρωμαίοι, βέβαια, εκμεταλλεύτηκαν τη διάσπαση των Ελλήνων και εφάρμοσαν την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε» απέναντι στους κατακτημένους Έλληνες και τους άλλους υπηκόους τους. Έτσι, όχι μόνο μπόρεσαν να κατακτήσουν τους Έλληνες, αλλά και να τους κρατήσουν διαιρεμένους για να θεμελιώσουν την κυριαρχία τους.

Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας*

- 1.1** Πότε κατέκτησαν οι Ρωμαίοι τους Έλληνες και ποια μέτρα εφάρμοσαν για τη διοίκησή τους;
- 1.2** Πώς συμπεριφέρθηκαν οι Ρωμαίοι στις πόλεις που συμμάχησαν μαζί τους και σ' εκείνες που τους αντιστάθηκαν στη διάρκεια των ελληνορωμαϊκών πολέμων;
- 1.3** Ποιες ήταν οι συνέπειες για τους Έλληνες από τη ρωμαϊκή κατάκτηση;

Δραστηριότητες

- 1.4** Να αντιστοιχίσετε τα δεδομένα της στήλης Α με τα δεδομένα της στήλης Β.

A		B
1. «διαίρει και βασίλευε»	•	• α. απέκτησαν αυτονομία
2. «θρίαμβος»	•	• β. πολιτική διακυβέρνησης των Ρωμαίων
3. Έλληνες σύμμαχοι των Ρωμαίων	•	• γ. κατεπνίγησαν από τον ρωμαϊκό στρατό
4. Ελληνικές εξεγέρσεις κατά των Ρωμαίων	•	• δ. είδος επινίκιας παρέλασης των Ρωμαίων αυτοκρατόρων και στρατηγών

- 1.5** Να χαρακτηρίσετε ως σωστές ή λανθασμένες τις παρακάτω προτάσεις.

- α) Οι Έλληνες το 146 π.Χ. βρέθηκαν για πρώτη φορά υπόδουλοι σε ξένο λαό. ☐
- β) Μόνιμες ρωμαϊκές φρουρές εγκαταστάθηκαν στις ελληνικές πόλεις που αντιστάθηκαν στις ρωμαϊκές λεγεώνες. ☐
- γ) Οι Ρωμαίοι εφάρμοσαν ιδιαίτερα σκληρά μέτρα για τη διοίκηση των ελληνικών πόλεων ανεξάρτητα από τη στάση που κράτησε κάθε πόλη στους ελληνορωμαϊκούς πολέμους. ☐
- δ) Η φτώχεια και η απειλή των κατακτητών ήταν κάποιες από τις δυσάρεστες συνέπειες που υπέστησαν οι Έλληνες. ☐

- 1.6** Να επιλέξετε από τις προσφερόμενες στο πλαίσιο λέξεις και εκφράσεις τις κατάλληλες για να περιγράψετε τους όρους που ακολουθούν.

* Οι απαντήσεις στο Ας ελέγξουμε τις γνώσεις μας βρίσκονται στο τέλος του βιβλίου.

ανασφάλεια, επινίκεια πομπή των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, μακροχρόνιοι πόλεμοι, αρπαγή θησαυρών και έργων τέχνης, κατάργηση δημοκρατικών πολιτευμάτων, επίδειξη λαφύρων και αιχμαλώτων από τους πολέμους, φόβος, δυσαρέσκεια, εξεγέρσεις, γκρέμισμα τειχών, «διαίρει και βασίλευε», στρατολόγηση κατοίκων, φτώχεια, αιχμαλωσία κατοίκων, σκληρά μέτρα

α. πολεμική κατάκτηση:

.....

β. λεηλασία:

.....

γ. θρίαμβος:

.....

δ. διακυβέρνηση Ρωμαίων:

.....

ε. υποταγή:

.....

Ο ιστορικός Πολύβιος

Ο Πολύβιος (203 π.Χ.-120 π.Χ.) ήταν Έλληνας ιστορικός, διάσημος για το βιβλίο του *Οι Ιστορίες ή Η Άνοδος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας*, που καλύπτει λεπτομερώς την περίοδο από το 220 ως το 146 π.Χ. Γεννήθηκε και ανετράφη στην αχαϊκή πόλη της Μεγαλόπολης. Ήταν μέλος της ελληνικής άρχουσας τάξης. Η πολιτική του σταδιοδρομία αφιερώθηκε, κατά ένα μεγάλο μέρος της, στη διατήρηση της ανεξαρτησίας της Αχαϊκής συμπολιτείας. Ο πατέρας του, Λυκόρτας, ήταν βασικός υπέρμαχος της πολιτικής ουδετερότητας κατά τον πόλεμο των Ρωμαίων ενάντια στον Περσέα της Μακεδονίας. Επειδή, όμως, θεωρήθηκε ύποπτος από τους Ρωμαίους, ο γιος του Πολύβιος ήταν μεταξύ των 1.000 Αchaίων ευγενών που μεταφέρθηκαν στη Ρώμη το 168 π.Χ. ως όμηροι, και που παρέμειναν εκεί επί δεκαεπτά έτη. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Ρώμη, και λόγω της υψηλής του μόρφωσης και παιδείας, ο Πολύβιος ήταν ευπρόσδεκτος στα σπίτια των πλεον διακεκριμένων οικογενειών της Ρώμης, ιδιαίτερα δε στου Αιμιλίου Παύλου, ο οποίος και του εμπιστεύθηκε τη διαπαιδαγώγηση των γιων του: του Φάβιου και του νεότερου Σκιπίωνος. Μετά την απελευθέρωση των Αchaίων ομήρων το 150 π.Χ., επετράπη στον Πολύβιο να επιστρέψει στην πόλη του. Επέστρεψε στην Ελλάδα, μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση και, ως αυτόπτης μάρτυρας, κατέγραψε πολλά από τα δυσάρεστα για τους Έλληνες αποτελέσματα της ρωμαϊκής κατάκτησης.

Οι Έλληνες «κατακτούν» τους Ρωμαίους με τον πολιτισμό τους

● Διάγραμμα της ενότητας

- Οι Ρωμαίοι έρχονται σε επαφή με τον ελληνικό πολιτισμό.
- Η γνωριμία αυτή οδηγεί στον θαυμασμό και τη μίμηση του ελληνικού πολιτισμού από τους Ρωμαίους.
- Από τον συνδυασμό του ελληνικού πολιτισμού με τα έργα και τις συνήθειες των Ρωμαίων γεννιέται ο ελληνορωμαϊκός πολιτισμός.

● Αναλυτική παρουσίαση

Η γνωριμία των Ρωμαίων με τον πολιτισμό των Ελλήνων

Οι Ρωμαίοι γνώρισαν από κοντά τον πολιτισμό των Ελλήνων και γοητεύτηκαν από τους ωραίους ναούς, τα αγάλματα των θεών και των ηρώων, τα θέατρα και τα στάδιά τους, τις τοπικές και πανελλήνιες γιορτές τους. Γνώρισαν ονομαστούς δασκάλους και δημιουργούς και θαύμασαν την πρόοδό τους στα γράμματα και τις καλές τέχνες.

Ο θαυμασμός των Ρωμαίων και η μίμηση του ελληνικού πολιτισμού

Από τον θαυμασμό τους άλλαξαν την αρχική σκληρή στάση τους απέναντι στους Έλληνες.

Αξιοποίησαν τις γνώσεις τους, για να κάνουν παρόμοια έργα στη Ρώμη και σε άλλες περιοχές της αυτοκρατορίας.

Ο συνδυασμός του ελληνικού και του ρωμαϊκού πολιτισμού και η γέννηση του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού

ΡΩΜΗ: Στα χρόνια που ακολούθησαν οι Ρωμαίοι:

- α) έκτισαν σπίτια και δημόσια κτήρια με ελληνικά σχέδια, τα οποία στόλισαν με αγάλματα και έργα τέχνης Ελλήνων τεχνιτών.
 - β) έμαθαν την ελληνική γλώσσα, που μιλιόταν σε όλες τις κατακτημένες χώρες της Ανατολής.
 - γ) πήραν Έλληνες δασκάλους για τα παιδιά τους.
 - δ) έστειλαν τα παιδιά τους στην Ελλάδα για να σπουδάσουν.
 - ε) καλλιέργησαν τη δική τους γλώσσα, τη λατινική, και μετέφρασαν σε αυτή έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων.
- στ) στα θέατρά τους έπαιζαν ελληνικές τραγωδίες και κωμωδίες.

ΑΘΗΝΑ: Φιλέλληνες Ρωμαίοι αυτοκράτορες και άρχοντες πόλεων δαπανούν πολλά χρήματα και κοσμούν με θαυμαστά έργα την Αθήνα και άλλους ελληνικούς χώρους.

Αποτελέσματα: Όλα αυτά έφεραν πιο κοντά τους δύο λαούς και τους βοήθησαν να γνωρίσει καλύτερα ο ένας τον άλλο. Από τη συνύπαρξη και τη συνεργασία αυτή γεννήθηκε ένας νέος πολιτισμός, ο **ελληνορωμαϊκός**, που θαυμαστά έργα του υπάρχουν ακόμη γύρω μας και κοντά μας.

● Πληροφορίες για τα ιστορικά γεγονότα

«Οι Ρωμαίοι με την κατάκτηση της Ελλάδας γνώρισαν από κοντά τον πολιτισμό των Ελλήνων»:

Οι Ρωμαίοι γνωρίζουν τον ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική γλώσσα ήδη από τον 5ο αι. π.Χ. μέσα από την επαφή τους με τις ελληνικές αποικίες της Σικελίας και της Κάτω Ιταλίας. Μετά την κατάκτηση της Ελλάδας, τον 2ο αι. π.Χ., οι πλούσιοι και ισχυροί Ρωμαίοι άρχισαν να συγκεντρώνουν πρωτότυπα ελληνικά έργα τέχνης ή να παραγγέλνουν αντίγραφα ονομαστών έργων για να στολίσουν τους ναούς, τα δημόσια κτήρια και τις επαύλεις τους και τη Ρώμη άρχισαν να κοσμούν οι πρώτοι ελληνικοί μαρμάρινοι ναοί, ενώ συγχρόνως άρχισε η μαζική εισαγωγή ελληνικών έργων τέχνης από τις λεηλατημένες ελληνικές πόλεις. Έτσι δημιουργήθηκαν οι εξωτερικές προϋποθέσεις για τον εξελληνισμό της Ρώμης στον τομέα της τέχνης. Τη βίαιη κατάκτηση της Ελλάδας από τους Ρωμαίους ακολούθησε μακρά περίοδος συνύπαρξης και επικοινωνίας ανάμεσα στους δύο λαούς και αλληλεπίδρασης του ελληνικού και του ρωμαϊκού πολιτι-

σμού. Σιγά-σιγά αναπτύχθηκε εκεί μια ελληνορωμαϊκή τέχνη, η οποία ως προς τη μορφή ήταν περισσότερο ελληνική, ως προς το πνευματικό περιεχόμενο είχε όμως τα ιδιαίτερα ρωμαϊκά χαρακτηριστικά. Οι Ρωμαίοι επηρεάστηκαν δραστικά και άντλησαν πολλά στοιχεία από την αρχαία ελληνική λογοτεχνία και τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό για να δημιουργήσουν το δικό τους μείγμα.

«Στις ελληνικές πόλεις, ιδιαίτερα στην Αθήνα, γνώρισαν ονομαστούς δασκάλους και δημιουργούς και θαύμασαν την πρόοδό τους στα γράμματα και τις καλές τέχνες»: Πολλοί Έλληνες συνεχίζουν να παράγουν πλούσιο πνευματικό έργο. Περιηγητές, όπως ο Πausanias, πεζογράφοι, όπως ο Λογγίνος και ο Φιλόστρατος, γραμματικοί, όπως ο Αθηναίος, ιστοριογράφοι, όπως οι Διονύσιοι, Ιώσπηος, Αππιανός, Αρριανός, Κάσσιος Δίων, φιλόσοφοι, όπως οι Επίκτητος, Δίων ο Χρυσόστομος, Λουκιανός, Ηρώδης ο Αττικός, Πλούταρχος, Πλωτίνος, και γιατροί, όπως ο Γαληνός, συνεχίζουν την καλλιέργεια και προαγωγή όλων των επιστημών. Πολλοί από αυτούς έζησαν στη Ρώμη και σφράγισαν με το έργο τους την πνευματική ζωή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Επίσης Έλληνες γλύπτες που μεταφέρθηκαν στη Ρώμη ή αναζήτησαν εργασία εκεί, δημιούργησαν αντίγραφα και νέα έργα αναμειγνύοντας τεχνотροπίες της ελληνικής τέχνης.

«Μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα...»: Η ελληνική γλώσσα, η ελληνιστική «κοινή», είναι η επίσημη γλώσσα των ελληνιστικών βασιλείων και του κόσμου της ύστερης αρχαιότητας και δεν υπάρχει μορφωμένος άνθρωπος που να μην τη γνωρίζει. Πρώτες ήρθαν σε επαφή με τις ελληνικές καλές τέχνες, τα γράμματα και τον πολιτισμό οι ανώτερες ρω-

Αρχαία ελληνική, λατινική και το επιστημονικό λεξιλόγιο

Μεγάλο ρόλο έπαιξαν αυτές οι δύο μεγάλες γλώσσες στη διαμόρφωση του επιστημονικού λεξιλογίου των νεότερων χρόνων. Αν ανοίξει κανείς κάποια μελέτη που αφορά φυτά, έντομα ή και ζώα, θα δει ότι τα επιστημονικά τους ονόματα (τα ονόματα που τους δίνουν οι βοτανολόγοι, εντομολόγοι, ζωολόγοι) είναι τα περισσότερα λατινικά. Η ιατρική ορολογία, από το άλλο μέρος, είναι σε σημαντικότερο ποσοστό φτιαγμένη με αρχαία ελληνικό γλωσσικό υλικό. Το ίδιο ισχύει και για άλλες επιστήμες. Γιατί έγινε αυτό; Οι όροι δεν φτιάχτηκαν βέβαια στην αρχαιότητα. Η λέξη τηλεφώνο φτιάχτηκε από τους ξένους, με ελληνικό γλωσσικό υλικό (τηλε- [μακριά] + φωνή), όταν εφευρέθηκε το τηλεφώνο. Οι αρχαίοι δεν είχαν βέβαια τηλεφώνια για να διαθέτουν και τη σχετική λέξη. Το ίδιο ισχύει και για λέξεις όπως τηλεσκόπιο, τηλεγράφοι κ.ά. Οι επιστήμες που αναπτύχθηκαν στη νεότερη εποχή, κυρίως στη Δύση, χρησιμοποίησαν για να κατασκευάσουν την επιστημονική τους ορολογία τα αρχαία ελληνικά και τα λατινικά, γιατί ήταν οι γλώσσες στις οποίες πρωτοκαλλιεργήθηκαν οι επιστήμες και η φιλοσοφία και γιατί αυτές οι γλώσσες διέθεταν ιδιαίτερο κύρος. Επιπλέον, τα λατινικά μέχρι τον 17ο αιώνα ήταν η γλώσσα της επιστήμης και της φιλοσοφίας στη Δύση. Με άλλα λόγια, όλοι οι επιστήμονες και οι στοχαστές, άσχετα από τη μητρική τους γλώσσα, έγραφαν τα έργα τους στα λατινικά.

Χριστίδης Α. Φ., *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*,
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2005, σελ. 173

μαϊκές τάξεις. Η γνώση της ελληνικής γλώσσας και η κατοχή ελληνικών έργων τέχνης αποτελούσαν γι' αυτούς δείγματα κύρους και πολιτισμού.

«Καλλιεργούν τη δική τους γλώσσα, τη λατινική, και μεταφράζουν σε αυτή σπουδαία έργα αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων»: Η λατινική γλώσσα εμπλουτίστηκε και καλλιεργήθηκε. Μεγάλοι Λατίνοι ποιητές και συγγραφείς είχαν ως πρότυπα τους Έλληνες. Ο Βιργίλιος έγραψε τις περιπέτειες του Αινεία στην *Αινειάδα* του μιμούμενος τον Όμηρο. Ο ρήτορας Κικέρωνας είχε ως πρότυπο τον Δημοσθένη. Άλλοι Λατίνοι ποιητές επηρεάστηκαν από τον Θεόκριτο, τον Ησίοδο κ.ά., ενώ ο Οράτιος και ο Οβίδιος επηρεάστηκαν από την Αλεξανδρινή ποίηση. Οι ελληνικές επιρροές είναι επίσης ολοφάνερες στο θέατρο, στη ρητορική, στη φιλοσοφία, στην ιστορία, στις επιστήμες και στο δίκαιο των ρωμαϊκών χρόνων. Τέλος, οι ρωμαϊκοί εκπαιδευτικοί θεσμοί ακολουθούσαν τα ελληνικά πρότυπα. Μέχρι την εποχή του Αυγούστου, η ρωμαϊκή παιδεία ήταν ουσιαστικά ελληνική· δηλαδή η ελληνική ποίηση και η ελληνική ρητορική αποτέλεσαν το κύριο μέρος της μελέτης και της μίμησης.

«Φιλέλληνες Ρωμαίοι αυτοκράτορες και

άρχοντες πόλεων δαπανούν πολλά χρήματα και κοσμούν με θαυμαστά έργα την Αθήνα και άλλους ελληνικούς χώρους»: Διάφοροι πλούσιοι Ρωμαίοι αυτοκράτορες και ηγεμόνες έδωσαν χρήματα για να ανοικοδομηθεί η Αθήνα και έγιναν δωρητές για να κατασκευαστούν λαμπρά έργα. Μεγάλα έργα που η κατασκευή τους πραγματοποιήθηκε από Ρωμαίους αυτοκράτορες ήταν η Ρωμαϊκή Αγορά, ο ναός του Ολυμπίου Διός,

Το ενδιαφέρον των Ρωμαίων για την ελληνική παιδεία και η επίδραση που άσκησε στη διαμόρφωση του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού

«...Δεν πρόφθασαν να ολοκληρώσουν την κατάκτηση των ελληνικών χωρών και οι γόνοι της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας άρχισαν να παίρνουν τον δρόμο για την ελληνική Ανατολή: να φοιτήσουν στις ελληνικές σχολές, να αποκτήσουν τα πιστοποιητικά της ανώτερης ελληνικής παιδείας. Το ιδανικό της ελληνικής παιδείας τούς γοήτευσε: δεν είχαν άλλωστε να αντιτάξουν ανάλογη παράδοση προστά στην πληρότητα των παιδευτικών θεσμών της Ελλάδος, διάσημοι Ρωμαίοι, και αυτοκράτορες ακόμη, μαθήτευσαν στους Έλληνες πτυχιμένους, κάθισαν στα θρανία των ελληνικών σχολών και κολακεύθηκαν με τη συντροφιά των Ελλήνων φιλοσόφων (Αντώνιος, Τραϊανός, Αδριανός κτλ.). Αντί να επιβάλουν τη γλώσσα τους, έμαθαν οι ίδιοι τη γλώσσα των Ελλήνων. Ακόμη και στον 2ο αι. μ.Χ., όταν η λατινική γλώσσα είχε ήδη αποκτήσει πνευματική αυτοδυναμία, πολλοί Ρωμαίοι γράφουν στα ελληνικά (Κλαύδιος Αιμιλιανός, Μάρκος Αυρήλιος κ.ά.), υιοθετούν τις λογοτεχνικές μορφές, τον φιλοσοφικό στοχασμό, τα αρχιτεκτονικά πρότυπα, τις αθλητικές εκδηλώσεις και στο τέλος σε μεγάλο βαθμό και τον τρόπο ζωής των Ελλήνων. Μολονότι δεν μπορούμε να αρνηθούμε την πρωτοτυπία στην πνευματική παραγωγή των Ρωμαίων, με κανέναν τρόπο ωστόσο δεν είναι δυνατόν να παραβλέψουμε την επίδραση του ελληνικού πνεύματος σε όλα τα έργα των Ρωμαίων, ακόμη και στο μεγαλύτερο επίτευγμά τους, στο δίκαιο...».

*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΣΤ',
Αθήνα 1976, σελ. 392-393*

η βιβλιοθήκη του Αδριανού, το αδριάνειο υδραγωγείο, η δεξαμενή στο Λυκαβηττό, η απίδα του Γαλέριου στη Θεσσαλονίκη κ.ά.

«Από τη συνύπαρξη και τη συνεργασία αυτή γεννήθηκε ένας νέος πολιτισμός, ο ελληννορωμαϊκός...»: Ελληννορωμαϊκός ονομάζεται ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε μετά την κυριαρχία της Ρώμης σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου (επισφραγίστηκε με την κατάκτηση της Κορίνθου, το 146 π.Χ., και τη ναυμαχία του Ακτίου, το 31 π.Χ.). Ο ελληνικός πολιτισμός διαδόθηκε στη Δύση χάρη στην εσωτερική του επεκτατική δύναμη και στη διεθνή επικοινωνία που γινόταν συνεχώς εντονότερη. Το σημαντικότερο γεγονός από κοσμοϊστορική άποψη ήταν η διάδοση του ελληνικού πολιτισμού στη Ρώμη. Οπωσδήποτε και στους προηγούμενους αιώνες οι Ρωμαίοι είχαν παραλάβει ορισμένα σπουδαία στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού, όμως από τα μέσα του 3ου αι. π.Χ. έφτανε στη Ρώμη σε πολύ μεγαλύτερη έκταση ένα συνεχώς ογκούμενο ρεύμα ελληνικής παιδείας, ώστε λογοτεχνία και θρησκεία, τέχνη και ήθη των Ρωμαίων δέχονταν ολοένα περισσότερο την επίδραση του ελληνικού πολιτισμού. Ωστόσο, διατήρησαν, κατά την παραλαβή του ελληνικού πολιτισμού, τη γλώσσα τους και μεταφράζοντας ή διασκευάζοντας τα ελληνικά πρότυπα δημιούργησαν τη λατινική λογοτεχνία. Ο μεικτός ελληννορωμαϊκός πολιτισμός, που δημιουργήθηκε σιγά σιγά και δεν αποτελούσε απλώς μίμηση του ελληνικού αλλά περιείχε και πολλά γνήσια ρωμαϊκά στοιχεία, διαδόθηκε, χάρη στην επιδεξιότερη αποικιστική πολιτική των Ρωμαίων, στη Δύση, ιδιαίτερα στην Ισπανία και τη Γαλατία. Ο ελληννορωμαϊκός πολιτισμός έγινε η βάση του πολιτισμού των ρομανικών λαών. Οπωσδήποτε ο εκρωμαϊσμός της Δύσης ήταν ένα επιβλητικό πολιτιστικό επίτευγμα των Ρωμαίων, μολονότι ο εσωτερικός πυρήνας του πολιτισμού που έφεραν στους λαούς της Δύσης ήταν ελληνικός.

● Σχολιασμός των πηγών και των εικόνων του σχολ. βιβλίου

1. Το λατινικό αλφάβητο βασίζεται στο ελληνικό. Οι Ρωμαίοι το γνώρισαν από τους Έλληνες αποίκους της Κάτω Ιταλίας. (σελ. 12)

Οι πρώτες επαφές των Ελλήνων με τους Ρωμαίους ξεκινούν πολύ νωρίς, με τις πρώτες εγκαταστάσεις (8ος-7ος αι. π.Χ.) Ελλήνων αποίκων στην Κάτω Ιταλία. Από αυτούς θα δανειστούν οι Ρωμαίοι το αλφάβητο για να γράψουν τη γλώσσα τους. Μέσα από αυτές τις πρώιμες επαφές θα περάσουν στα λατινικά πολλές ελληνικές λέξεις: *nauta* (ναύτης), *roena* (ποινή), *poeta* (ποιητής), *massa* (μάζα), *gubernator* (κυβερνήτης) κ.ά. Θα περάσουν επίσης λέξεις από τη γλώσσα των τεχνών και των επιστημών: *grammaticus*, *rhetor* (ρήτωρ), *architectura* κ.ά.

2. Η Πύλη του Αδριανού και στο βάθος ο ναός του Ολυμπίου Διός. (σελ. 13)

Η **Πύλη του Αδριανού** είναι μια θριαμβική αψίδα, κατασκευασμένη από πεντελικό μάρμαρο, η οποία κτίστηκε το 131 π.Χ. από τους Αθηναίους προκειμένου να τιμήσουν τον ευεργέτη αυτοκράτορα Αδριανό. Στο επιστύλιο της αψίδας υπάρχουν δύο επιγραφές, η μια προς την πλευρά της Ακρόπολης, στην οποία αναγράφεται «Εδώ είναι η Αθήνα, η αρχαία πόλη του Θησέα», και μια στην αντίθετη πλευρά, στην οποία αναγράφεται «Αυτή είναι η πόλη του Αδριανού και όχι του Θησέα». Το κεντρικό τοξωτό άνοιγμα της αψίδας στηρίζεται σε παραστάδες με κορινθιακά επίκρανα. Πάνω από το τόξο υπάρχουν κίονες και παραστάδες κορινθιακού ρυθμού, με ιωνικό επιστύλιο στα άκρες και στη μέση θριγκός με τριγωνικό αέτωμα.

Ο **ναός του Ολυμπίου Διός** ή **Ολυμπείο** ή οι **Στύλοι του Ολυμπίου Διός** είναι ένας σημαντικός αρχαίος ναός στο κέντρο της Αθήνας. Η κατασκευή του ξεκίνησε τον 6ο αιώνα π.Χ. και ολοκληρώθηκε στα χρόνια του Ρωμαίου αυτοκράτορα Αδριανού τον 2ο αιώνα μ.Χ. Αποτέλεσε τον μεγαλύτερο ναό της Ελλάδας κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους.

Ο ναός βρίσκεται νοτιοανατολικά της Ακρόπολης και περίπου 700 μέτρα από το κέντρο της Αθήνας. Τα θεμέλια του πρώτου ναού στον χώρο είχε χτίσει ο τύραννος των Αθηνών Πεισίστρατος, το 515 π.Χ., αλλά οι εργασίες σταμάτησαν όταν ο γιος του Πεισίστρατου, ο Ιππίας, εξοστρακίστηκε το 510 π.Χ.

Κατά τη διάρκεια της Αθηναϊκής Δημοκρατίας ο ναός παρέμεινε ημιτελής, προφανώς επειδή οι Έλληνες της κλασικής περιόδου θεωρούσαν ύβρη να κατασκευάζουν κτήρια τέτοιου μεγέθους. Στο έργο του *Πολιτική* ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τον ναό ως παράδειγμα για το πώς τυραννικά καθεστώτα αναγκάζουν τον πληθυσμό να ασχολείται με τεράστια έργα, μην αφήνοντάς τους χρόνο, ενέργεια και τρόπους αντίδρασης.

Η αποπεράτωση του ναού έγινε τον 3ο αιώνα π.Χ. κατά τη διάρκεια της μακεδονικής κυριαρχίας στην Ελλάδα υπό την αιγίδα του Ελληνιστικού βασιλιά Αντίοχου Δ' του Επιφανή, που προσέλαβε τον Ρωμαίο αρχιτέκτονα Κοσσούτιο να σχεδιάσει τον μεγαλύτερο ναό στον γνωστό τότε κόσμο. Όταν ο Αντίοχος πέθανε το 164 π.Χ., η κατασκευή του ναού σταμάτησε ξανά.

Το 86 π.Χ., όταν οι ελληνικές πόλεις εισήλθαν κάτω από ρωμαϊκή κυριαρχία, ο στρατηγός Κορνήλιος Σύλλας πήρε δύο κολόνες από τον μισοτελειωμένο ναό στη Ρώμη για να διακοσμήσει τον ναό του Δία στον λόφο του Καπιτωλίου. Οι κολόνες αυτές επηρέασαν τη διάδοση και την άνθηση του κορινθιακού ρυθμού στη Ρώμη.

Τον 2ο αιώνα π.Χ. ο ναός ολοκληρώθηκε, το 129 μ.Χ. (ή το 131 μ.Χ., κατ' άλλους), από τον αυτοκράτορα Αδριανό, που ήταν μεγάλος θαυμαστής του ελληνικού πολιτισμού.

Ο ναός κατασκευάστηκε από πεντελικό μάρμαρο και είχε 96 μέτρα μήκος στις άκρες του και 40 μέτρα στην ανατολική και τη δυτική πρόσοψη. Είχε 104 κολόνες κορινθιακού ρυθμού, η καθεμιά 17 μέτρα ύψος, 2,6 μέτρα διάμετρο και βάρος 364 τόνους περίπου. 48 κολόνες στέκονταν σε τριπλή σειρά κάτω από τα αετώματα και 56 σε διπλή σειρά στα άκρα. Μόνο 15 από τις αρχικές κολόνες του ναού παραμένουν όρθιες σήμερα. Ένας θυελλώδης άνεμος έριξε μια κολόνα το 1852, η οποία βρίσκεται στο ίδιο ακριβώς σημείο.

Ο Αδριανός αφιέρωσε τον ναό στον Δία. Ανέγειρε επίσης ένα τεράστιο χρυσε-λεφάντινο άγαλμα του Δία στον σηκό του ναού. Τα αετώματα κοσμούσαν από πολλά αγάλματα, αλλά και σε ολόκληρο τον ναό υπήρχαν αγάλματα και προτομές φημισμένων ανδρών. Οι Αθηναίοι, για να δείξουν την ευγνωμοσύνη τους στον Αδριανό, του έκτισαν άγαλμα πίσω από τον ναό. Δυστυχώς κανένα από τα γλυπτά που κοσμούσαν τον ναό δεν έχει διασωθεί. Δεν είναι γνωστό πότε ακριβώς καταστράφηκε ο ναός αλλά εικάζεται ότι, όπως και άλλα μεγάλα κτήρια στην Αθήνα, καταστράφηκε μάλλον από κάποιον σεισμό κατά τη διάρκεια των Βυζαντινών χρόνων και τα ερείπιά του χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή άλλων κτηρίων.

3. Οι Έλληνες θεοί στο Ρωμαϊκό Πάνθεο. (σελ. 13)

Ο κύριος όγκος του μυθολογικού υλικού που υιοθέτησαν οι Ρωμαίοι ανήκει κυρίως στην ελληνική μυθολογία. Η ελληνική θρησκεία επέδρασε στη ρωμαϊκή και το ελληνικό δωδεκάθεο επηρέασε το ρωμαϊκό Πάνθεο, το οποίο υιοθέτησε πολλά στοιχεία της λατρείας του. Έτσι, το ρωμαϊκό δωδεκάθεο απαρτιζόταν από τους εξής θεούς:

- Jupiter (Γιούπιτερ) - Δίας
- Juno (Γιούνο) - Ήρα
- Minerva (Μινέρβα) - Αθηνά
- Vesta (Βέστα) - Εστία
- Ceres (Κέρες) - Δήμητρα
- Diana (Ντιάνα) - Άρτεμη
- Venus (Βένους) - Αφροδίτη
- Mars (Μαρς) - Άρη
- Mercurius (Μερκούριους) - Ερμής
- Neptunus (Νεπτούνους) - Ποσειδώνας
- Volcanus (Βολκάνους) - Ήφαιστος και
- Apollo - Απόλλωνας

Άλλοι σημαντικοί θεοί των Ρωμαίων είναι: ο Ianus (Ιανός), ο διπρόσωπος θεός. Από αυτόν πήρε το όνομά του ο πρώτος μήνας του χρόνου, ο Ιανουάριος, ο Saturnus (Κρόνος), ο Vachus (Βάχχος), που στα ελληνικά είναι ο Διόνυσος, κ.ά.

3α. Το Πάνθεον της Ρώμης. (σελ. 13)

Το Πάνθεον της Ρώμης είναι ναός αφιερωμένος στους Ολύμπιους θεούς. Μετά τη νίκη του Οκταβιανού στο Άκτιο, το 31 π.Χ., ο Μάρκος Αγρίππας, γαμπρός και σύμβουλος του αυτοκράτορα Αυγούστου, έχτισε τον ναό. Ο ναός ανακατασκευάστηκε από τον Αδριανό, το 120 μ.Χ. Το Πάνθεον είναι ένας τεράστιος κυκλικός ναός με θολωτή σκεπή και θεωρείται από τα σημαντικότερα επιτεύγματα της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής. Η διάμετρος της αίθουσας αγγίζει τα 43,30 μέτρα και είναι ίση με το μέγιστο ύψος του ναού, έτσι ώστε στο εσωτερικό του να χωράει μια μπάλα με τις διαστάσεις αυτές. Η μορφή του εσωτερικού με τη χρήση του θόλου συμβολίζει το στερέωμα, ενώ η οπή της οροφής, από την οποία περνά το φως, συμβολίζει τον ήλιο. Το εσωτερικό του ναού είναι διακοσμημένο με πολύχρωμα μάρμαρα. Το εξωτερικό του ναού είναι απλό και απέριπτο. Στην πρόσοψη του ναού υπάρχουν 16 κίονες από αιγυπτιακό γρανίτη. Στο επιστύλιο υπάρχει επιγραφή αφιερωμένη στον ιδρυτή του ναού, τον Αγρίππα. Τα ελληνικά και ρωμαϊκά στοιχεία έχουν συνδυαστεί με επιτυχία στην κατασκευή του.

4. Επιστολή του Ρωμαίου έπαρχου Πλίνιου προς τον Βαλέριο Μάξιμο, Κυβερνήτη της επαρχίας της Αχαΐας. (σελ. 13)

Βλέπε παρακάτω, απάντηση στην ερώτηση 2 του σχολικού βιβλίου.

Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου

1. Με βάση το κείμενο και με όσα γνωρίζετε από την περυσινή σας ιστορία, συζητήστε γιατί η ελληνική γλώσσα μιλιόταν σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ανατολής. Συμβαίνει κάτι ανάλογο σήμερα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία η ελληνική γλώσσα, που αποτελούσε τη γλώσσα της διοίκησης, του εμπορίου και του πολιτισμού από τα ελληνιστικά χρόνια, δεν έχασε την κυριαρχία της. Αυτό γίνεται φανερό από πολλές δίγλωσσες επιγραφές (δηλαδή λατινικές και ελληνικές) που έχουν βρεθεί στις περιοχές αυτές, αλλά και από την επιλογή των Ευαγγελιστών να γράψουν τα ευαγγέλια στα ελληνικά, τα οποία δεν ήταν η μητρική τους γλώσσα. Τη μιλούσαν όμως και την κατανοούσαν όλοι οι λαοί της ανατολικής Μεσογείου και της ευρύτερης Ανατολής, καθώς ήταν η διεθνής γλώσσα της εποχής.

Σήμερα κάτι ανάλογο συμβαίνει με την αγγλική γλώσσα, που είναι η γλώσσα την οποία καταλαβαίνουν και μπορούν να μιλήσουν σχεδόν όλοι οι άνθρωποι στον κόσμο.

2. Ποια στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού φαίνεται ότι εκτιμά ο Πλίνιος;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η επιστολή του λόγιου Ρωμαίου έπαρχου της Βιθυνίας Πλίνιου και οι συμβουλές που αυτός δίνει στον κυβερνήτη της Αχαΐας Βαλέριο Μάξιμο μαρτυρούν βαθύ σεβασμό και θαυμασμό για τον ελληνικό πολιτισμό, που θα σταθεί η αιτία της μελλοντικής αλληλεπίδρασης των δύο πολιτισμών. Ο Πλίνιος εξυμνεί τον ελληνικό πολιτισμό, καθώς θεωρεί ότι στην Ελλάδα γεννήθηκαν η λογοτεχνία, ο πολιτισμός, αλλά και η γεωργία. Θαυμάζει τον ελληνικό πολιτισμό γιατί γέννησε το δημοκρατικό πολίτευμα, το οποίο στηρίζεται στη δημιουργία ελεύθερων στο φρόνημα πολιτών. Σέβεται την αρχαία ελληνική θρησκεία (το δωδεκάθεο), τη μυθολογία αλλά και τη δόξα των προγόνων, που πολέμησαν γενναία στους νικηφόρους αγώνες που έδωσαν για την ελευθερία τους. Τέλος, στην εξύμνηση του ελληνικού πολιτισμού συμπεριλαμβάνει τη δικαιοσύνη και τη νομοθεσία των Ελλήνων.

3. Ποιες ελληνικές πόλεις αναφέρει ιδιαίτερα ο Πλίνιος στην πηγή 4; Γιατί;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο Πλίνιος στην επιστολή του αναφέρει την Αθήνα και τη Σπάρτη, τις δύο σπουδαιότερες πόλεις-κράτη της Ελλάδας. Ιδιαίτερα κατά την κλασική εποχή η Αθήνα ανέδειξε θαυμαστό και απaráμιλλο έργο στον πνευματικό και καλλιτεχνικό τομέα αλλά και στην πολιτική. Εκεί δίδαξαν οι σημαντικότεροι φιλόσοφοι, ρήτορες, ιστορικοί και ποιητές, αναδεικνύοντάς τη στο μεγαλύτερο πνευματικό κέντρο της Ελλάδας. Παράλληλα, οι γλύπτες, οι καλλιτέχνες, οι αρχιτέκτονες και οι ζωγράφοι με τα έργα υψηλής αισθητικής κόσμησαν την πόλη και δημιούργησαν αξιόλογες καλλιτεχνικές σχολές και ρεύματα. Τέλος, στην πόλη αυτή η τέχνη της πολιτικής βρήκε την καλύτερή έκφρασή της με τη δημιουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος και την εξύψωση του ιδανικού της ελευθερίας.

Η Σπάρτη, επίσης, ανέδειξε και δίδαξε υψηλές αρετές και ιδανικά, όπως τη λιτότητα και την πειθαρχία, την αγάπη για την πατρίδα και την αυτοθυσία.